

Культура і Побут

№ 30

Неділя, 25-го липня 1926 р.

№ 30

Зміст. Вірші. Марко Кожушний.—Олесь Донченко.—І. Шаховець. Не туди завертаєте! —Георг Гросс і В. Герцфельде. Париж як місто мистецтва. — П. Фрідлендер. „Кати“. — Альф. Буржуазна преса та „Червона група художників“ в Німеччині. — С. Боліско. Листи з степів.—М. Ірчан. Більшовики на американському екрані. З. Причини втоми. Нові видання. Гнат Хоткевич. Спомини з революції 1905 року.—А. Ковалівський. З історії української критики. Новий журнал на Україні. Шахи й шашки.

Марко Кожушний.

Олесь Донченко.

За вікнами—дощі. За вікнами—імла.
На цвинтарі цвітуть і в'януть полині
Подумав я: невже ж ти не моя,
Невже ж твоя усмішка не мені?

За вікнами—гроза. За вікнами—любов.
І мати у степах з печальними сльозами:
Куди ж то ти пішов? І чом ти не сказав,
Як ти ішов на синій вокзалі?

Тебе давно чекає молода
З зелених хуторів, багата, білолиця...
Подумав я: вона вже не моя—
У мене є Галина—робітниця.

Вщухає дощ. Побіг за димарі
Житами по ріллі, житами до криниці.
А скільки матерів, далеких матерів
Чекає молодих, багатих, білолицих?

На шляхах.

Як дзвенить у полі тиша,
Синя тиша на шляхах!
Лиш билинку поколише,
Лиш спросоння свисне птах.

Сонний місяць в житі бродє,
Синя тиша, лан і лан,
І, мов дід сивобородий,
З балки сунеться туман.

Як туман, і ти вже сивий,
Любий батеньку ти мій!
Знаю, випили ці ниви
Кров по крапельці одній.

О, чию несе турботу
Жито стигле—хто це знає?

То краплина твого поту
Кожний колос нагинає!

Сонний місяць в житі бродє,
Тиша синя, лан і лан...
Знаю, й ти сивобородий,
Як нічний оцей туман.

Може, батеньку, на полі
Вийдеш, станеш на шляхах!
«Ой, нудю йти до долі,
По яких шукать світах?».

Може скажеш: «де ти сину,
Став старий я і глухий...»
...Лан і лан, і тиша синя,
І шляхи, шляхи!..
Червень. 1926.

Не туди завертаєте!

В останньому № «Червоного Шляху» М. Сулима вмістив статтю під назвою «До характеристики мови Архипа Тесленка». Стаття, як стаття. Наукова стаття. Отож можна б її і проминути, коли б т. Сулима обмежився реєстрацією мовних категорій згаданого письменника. Та справа в тому, що поруч із реєстраційним матеріалом, т. Сулима дає ще й свої власні зауваження, що погодитися з ними, навіть не фахівцеві мовознавства, не можна.

Якось воно чудно виходить у наших фахівців мовознавців: поділять вони письменників на дві категорії: з доброю й нікудишньою мовою, а тоді й починають підбирати мовні факти, та так їх підберуть, що якісь русизми Архипа Тесленка, то є ніби алотей художнього досягнення автора, а от «росіянізм» напр., Хвильового характеризують здебільшого звичайнісінький собі брак українських слів у самого письменника, псують не тільки мову (формально), а й саме вражіння...

І це сказано після того, коли автор навів на пів червоношляхівської сторінки русизмів у Тесленка.

Але чому ж саме, ш. т. Сулимо, росіянізм Тесленка «виходить» не з Тесленкового якогось «захоплення» чи зросійщення, а з його органічної здатності художньо-етнографічно малювати життя, а Хвильовий, чи якийсь інший «сучасний письменник» такої органічної здатності фіксувати живу мову не мають? І, врешті, як можна довести брак українських слів у Хвильового, Тичини («Октябрь», «Юль» і інші) і невичерпаний їх запас у Тесленка? Нам здається, і воно мабуть, так і є, що росіянізм й взагалі всякі «ізви» не можуть прикрашувати і не прикрашають ніякої

мови, і не обстоювати їх, а змагатися із ними треба. А то, справді, утворюється комічна ситуація: у Винниченка мова ні к чорту, завдяки силі есенівської оди самих русизмів, а Тесленка за це виправдують. Але хто ж нам доведе, і чи зможе сам т. Сулима показати, чому саме русизм Тесленка то необхідний стилістичний та й композиційний чинник, а от русько-українське язиччє у Винниченка (і як же його шарпали за це язиччє!) то просто чорт знає що! Воістину у наших вчених є сини й пасинки!

II.

«За найкращого порадики було Тесленкові, безперечно, само життя. А художньої техніки він змазку вчився у свого неможливого оточення. Отже, й без ніяких індивідуальних порад і без ніякої навмисної школи він навчився малювати всі явища, речі й особи своїми «уривчастими словами і реченнями»... Пише Сулима і радіє з того, накиваючи на «індивідуалістичну напидожену майстерність».

Ми, звичайно, звикли, як у некрологах, так і в статтях, виготовлених на особлизо урочистий «случай»—читати ще й не таке. Так би мовити, ради такого свята чому не пустити слюзу «умілення чесним громадам» за ковнірчик. Але що можна пробачити звичайному газетному скромному робітникові, того аж ніяк не можна подарувати т. Сулимі.

Стара як світ історія про «недрукованого мужика» Шевченка. Забуто вже тепер її. Але ж ми ніяк не можемо обійтися без отаких «недрукованих» кумирів. Нам обов'язково треба «дядюшку з Кобеляк», щоб потім киваючи на «іскушених» приказувати «ач який, хоч і з Кобеляк», а ви так не втнете!».

Ми тут не тораємось трагічної постати Тесленка (трагічної як раз завдяки отій милій Сулиминому сердцеві, неписьменності). Але ж не треба возводити в культ, оте, що було влом нашої дореволюційної дійсності. А т. Сулима ніяк не може без отого кивання, без дитирамбів «недрукованості», без протиставлення «де-котрим» сучасним прозаїкам, шотам і «взагалі, багатьом» Тесленківських отих примітивів.

Пише т. Сулима про неможливість оточення, що було за школу для Тесленка. Ну й що ж. А тепер хіба нема таких Тесленків? А хто поручиться за те, що Тесленко не був освіченіший багатьох інших наших сучасників—письменників. Врешті це стара пісенька. Тільки тягне вона вперед не до вуза чи там до літературного технікуму, а до найсправжнішого етнографізму, вузького і... не цікавого. Тесленко—Тесленком, а що його вже тепер нудно читати—то це ж факт і факт сумний. Т. Сулима його буде заперечувати і заперечує, а йновська молодь, каже, що це так. І захоплюється Хвильовим.

Ні, т. Сулимо, стару ви пісеньку співаєте. Ми схилиємось перед світлою пам'яттю Тесленка, але гадаємо, що наш шлях уже не до «етнографічних матеріалів» зібраних Б. Грінченком («мистецьку обробку своїм творам Тесленко давав не за інтелігентськими фокусно-художніми рецептами, а за отією споконвічною, хоч і недрукованою теорією прози, що ілюстрацій до неї багато можна найти в таких, наприклад, книжках, як «Этнографические материалы», зібрані Б. Грінченком і т. д.), а до поезики «Intermezzo», «Boa constrictor'a», «Гриха», «Я», то-що.

Тесленко безперечно має великий художній талант, але його творчість після «Fata morgana» та оповідань Винниченка-брок на зад. Тесленка убив провінціалізм із Грінченка.

ківським етнографізмом, а т. Сулима з цього радий, мовляв, «ач який, хоч і з Кобеляк»... і т. д.

III.

Т. Сулима—пурист. І в галузі поетики, так само як і в галузі мови він посилався на «Етнографічні матеріали», і при тому матеріали зібрані десь укінці минулого віку. Він, як за якусь святыню тримається за Тесленкові архаїзми, за мову найконсервативнішого шару нашого населення—жіноцтва (мова баби Палажки...) і хоче поставити цю мову за зразок «де-котрим» літераторам. Навівши кілька прикладів із Тесленка, він пише: «Тут усе класично-типове»... Зрозуміло, що класичне й типове для нашої класичної літератури, типове для етнографічних записів і зовсім не типове для сучасної живої мови, і тим паче мови літературної, мови зразкової, мови Кецюбинського, Олеся, Хвильового і т. інш.

Як і всі інші пуристи т. Сулима упирається в «широ-народні» особливості, в етнографічні особливості нашої мови, хоч би ті особливості вже віджили, одсіяли в процесі розвитку мови.

Звичайно, можна констатувати зловживання у Тесленка «ніяким родом» (воно

вчилося, воно усміхнулось, схопило і т. інш.), але ж треба було й указати, що розвиток нашої мови йде не в цьому напрямку. Читайте в Булаховського: «Багато прикладів такого зайвого й важкого багатства можна знайти і в морфології мов народів культурних; таке, наприклад відрізнєння трьох граматичних родів..., що збереглося почасти і в мовах слав'янських» (Булаховський «Походження та розвиток мови» ст. 54). А то неініформований читач може справді подумати: т. Сулима вище над усе ставить Тесленкову мову. А Тесленко любить «ніякий рід». Виходить, умри, а культивує цю загибаючу категорію.

Наш висновок такий: т. Сулима пропагандує й тягне читача не до мови сучасної, живої, а під соусом вченої розвідки намагається вткнути як мову так і літературу в мертву скарбницю «Етнографічних матеріалів» Б. Грінченка.

І врешті—ми розуміємо й приймаємо мову А. Тесленка, як мову певного періоду нашої історії, а це значить:—вивчайте, студійте творчість, мову Тесленка, але не думайте, що все, що є у нього треба приймати без застережень.

I. ШАХІВЕЦЬ.

Париж як місто мистецтва.

Францію завжди вважалося за Мекку художників. Там художники діставали справжнє шліхування. Там жило й працювало багато талановитих художників, що притягали безліч учнів; цілі династії художників діставали там свою художню освіту. Повставали цілі школи й люди, дуже талановиті, виходячи з цих шкіл, зажили великої слави.

Так поволи Париж став славним світовим художнім центром. І хто хотів засвоїти дух малярства, останні тонкощі «peinture», той подався туди. В Парижі повстали останні великі рухи: імпресіоністів з їхнім штабом сліпучих талантів, школа Фонтенбло, далі—пунктуалізм, тоді—кубізм і т. д., що мали великий вплив на молодих художників усього світу. То ж не диво, що Париж і всю його атмосферу, що справді була така сприятлива для художників, так ушляхляла.

Тепер, після довгих років блокади, газетної брехні й інфляції, з'явилася знову низка художників, так само й літературних комі-воляжерів, що їдуть до Парижу, мов на прощу, з старим романтичним уявленням, що вони попадуть на батьківщину справжнього духу; за поміччю всяких рекомендаційних листів і записок намагаються вони пройти в тамошній ательє художників. Працьовиті, мов бджоли, вони додивляються до всього, щоб потім в більш-менш довгих фейлетонах подати свої враження. Де-хто, здебільшого ті, що ще раніш жили й працювали в Парижі, пишуть про Париж мало не цілі томи. Вони, вигнані звідти війною, тепер повертаються знову до своєї «першої милої», не помічаючи, або не бажаючи помічати, що їхня дама за цей час добре таки постаріла. Для них все ще, як колись, існує старий Париж, що як і в час перших романтичних вражень, може, почасти—рівняючи до пруського світу, здається таким самим,

як це було перед початком війни, коли славнозісне «Café du dôme» було ще штаб-квартирою німецьких художників.

Але так само, як і «Café du dôme» змінило свій вигляд,—його за ці роки перебудовано й перефарбовано—так само віджила свій вік і старовинна ілюзія про Париж. Треба зауважити, що більшість статей про Париж—старі, вигадані й давно вже видихалися. Коротко кажучи: все ще міряють старими масштабами, в той час, як є вже нові (це можна прикласти теж і до Америки). Так, приміром, коли Францію все ще й досі малоють країною, де панує воля, а демократія рівняючи до Німеччини, стала дійсністю, де генералам уже нема що казати й де дипломати відповідальні перед своїм народом,—то це цілком суперечить фактам.

В дійсності французька продукція культури, так само, як і в нас, пристосована до потреб зацікавленої нею буржуазії. Тому паризькі художники, за рідкими винятками (як от, наприклад, прупа «Кларте»), так само мало свідомі, як і їхні німецькі колеги. Вони провадять все своє життя в ательє, заплутавшись в усяких формальних проблемах. І істотно впливати на події, як впливали свого часу енциклопедисти, вони не можуть і не пробують.

Ще наприкінці минулого століття були у Франції рисувальники, так само, як і поети, що мали дійсно активну силу свідомого розвитку. (Я маю тут на думці Віктора Гюго, Кубре, Золя, журнал «L'Assiette au beurre», Стейнлейна й т. д.).

Зараз же в Парижі панує той самий застій, те саме міщанство, що й у нас. Старий бард Анатоль Франс, що хотів передати 20-му століттю традиційні іскорки волі французького духу, витав понад хмарами, як останній символ минулих часів.

Окремі особи ще й зараз живуть у періоді минулої боротьби, як от, наприклад, Мезерель, Барбюс, співробітники «Кларте». Та все це в них проходить неглибоко. Пояття про радикальність втратило вже свою колишню гострість.

Роман Роллан, якого часто вважають за провісника якоїсь кращої людськості, такий добродушний радикал, як, приміром, Еріо в політиці.

Мила й любя для нас Франція справжнього революційного патосу й гострої непримиренної соціальної сатири це—Франція 18 й 19 століття. Порівняти, приміром, гумористичний журнал «La Charette» із старою «L'Assiette au beurre»! Такий самий занепад і в «Симплицісимуса». Не варт віддаватися мріям—Франція сьогодні вмерла інтелектуально й духовно, і ті, що все ще говорять про «традиції», коли б були придивилися до її окремих підпор, то побачили б, що й тут та ж така пустеля й розладдя, як і взагалі скрізь у культурній Європі.

І невірно, ніби то французьке мистецтво тепер, після цілої низки років блукання й експериментування, знову прийшло до старої «класичної» французької традиції. Надто нерозумна така мудрість, коли її прикладати до так званого експресіонізму, до крайностей цієї течії, особливо, коли заперечити, що з цим етапом вже покінчено, і що знову повернулися до спокійного контуру, до благородної будови композиції, до класичної ідилічної жанрової маніри Пуссена, Ле-Нена, Сінгра й інш. З цього приводу ви чуєте багато хвали, при чому часто вказують на Пікассо або Дерена, що як відомо, знайшли вже дорогу назад і тепер спокійно ніжяться на перинах великих французьких переказів про старовину. Коли ж подивитися на ці нові картини Пікассо, то перше, що кидається у вічі, це те, що форми не менш деформовані й нічим не відрізняються від наших експресіоністів. Між іншим, я зовсім не збираюся заступатися за цих експресіоністів, хоч мені особливо більш до вподоби готична різкість їхніх картин, ніж подібні до гумових ляльок, роздуті, немов од елєфантіязису постаті Пікассо. Де ж тут класицизм? Де ж тут «благородна» лінія? Єдине, чим усі ці експерименти подібні до «класики», це нудотою, якою віє од них.

Великий шум, що піднято навколо цієї класичності, тепер, коли суспільний ґрунт і так звані економічні умови глибоко розрізнені, цілком видихався й стратив своє значіння. Сьогодні силкування навіть найталановитіших майстрів утворити класичний стиль можуть мати цінність тільки другорядного експерименту, але нічого не змінять у загальному творчому застої. Крути-но краще іншого валика! У колишніх класичних малярів в числі завдань був зміст: великі події, героїчні мотиви з історії людства; класики модернізували героїв буржуазії на античний кшталт, в теперішніх же нео-класиків поки що є «Три яблука» Сезана, що ними, хто й зна, скільки часу живилося молоде покоління.

„К а т и“.

(Про нову книжку Анрі Барбюса).

Півроку тому відомий французький письменник Анрі Барбюс разом з Брюссельським адвокатом Паулою Ламі та генеральним секретарем Інтернаціоналу учителів Леоном Верпоше подорожували на Балканських країнах, щоб на свої власні очі переконатися про режим, що панує там, зокрема, щоб хоч кілька днів побувати на дивоглядному процесі проти 283 Татарбунарських селян у Кишиневі. Відгомін цієї подорожі у цілій Європі — і далеко поза Європою — був величезний. Повідомлення делегації, що їх Балканські уряди дуже не радо допускали у поодиноких країнах (Румунії, Болгарії, Юго-Славії, Угорщині), зрушили навіть широкі буржуазні кола поза Балканом. Хвиля протесту піднялася проти безприкладного кривого терористичного режиму, проти холодної системи винищення на Балкані. З другого боку поодинокі балканські уряди почали у підкупний пресі в краю й за кордоном гарячково цькувати неприємних їм «слідчих суддів» та під'юзувати всі реакційні антисемітські інстинкти проти них (ані один член делегації не дав приводу до антисемітизму). Та дарма. Довіря до делегації не зменшилось. Навіть у самих Балканських краях уряди мали мало щастя. Так наприклад, аранжований урядом Братіану у Букарешті штучний виступ фашистських студентів проти Барбюса був невдачний, бо він цілком померк перед величезною стихійною демонстрацією робітництва, що вітала Барбюса та закликала його сказати міжнародному пролетаріатові про страшне становище робітників і селян на Балкані.

Результати цих студій і спостережень делегації Барбюса оце перед нами у докладному описові (поки що тільки французькою мовою), написані майстерним пером Барбюса. Книжка, що в ній 280 сторінок, має короткий та ясний заголовок «Кати». «Кати» — це уряди Болгарії, Румунії, Юго-Славії, Греції та Угорщини. Вони виконують свою катівську роботу, як виконавчі органи паную-

Класицизм сучасних художників негармонійний, чужий ідеям, брехливий і перейнятий гнилизною не менш од іншої соціально-безгрунтованості буржуазної класової культури. Зостається кінець-кінцем невдале наслідування колишньої великої французької громадськості. Це прагнення почути себе рідним, класицизмові могло мати якусь підставу в бажанні відпочити після війни, в почутті безпечності, властивому переможцям. Але така ідилія зостається штучною й малокровною навіть при французькій поверховності, в світі ще більш нестерпючих, ніж в середній Європі, видимих класових суперечностей.

Париж тепер уже не центр мистецтва. Такого центру взагалі зараз немає. Іхати тепер до Парижу, як до світового художнього центру, це значить хотіти дальшого розвитку того, що (нарешті!) урвалося 1914 року.

Навіщо? — До Парижу вже можна їхати й без упередження.

Георг ГРОСС і В. ГЕРЦФЕЛЬДЕ

чої капіталістичної класи в цих країнах, що є тільки тонкою верствою населення, і яка через те, що ці країни переживають раз по раз господарську кризу, може удержати своє панування тільки засобами найбрутальнішої сили.

Звіт Анрі Барбюса, що здебільшого складається з записок, зроблених під час подорожі, дає ясний аналіз економічного та політичного становища в «пеклі Європи», щоб далі з'ясувати з потрясаючою тверезістю методи та факти «матеріального знищення» кожної опозиції проти пануючої класи. Резюмуючи Барбюс заявляє, що «Тим, що питають: Чи це правда? — треба відповісти: правда ще страшніша». Треба кричати: масове убивство! (25 стор.) «Болгарія, Румунія, Юго-Славія та Греція мруть від білого терору» (63 стор.).

Давши ілюстрований цифровим матеріалом опис економічної кризи в Балканських державах, державного бюджету (де видатки на військовий та поліцейський апарат грають найбільшу роль), життя робітників та селян у цих країнах, що їх прожитковий мінімум дуже низький, нечуваної національної політики гніту, передусім у «новозавойованих» краях, як Басарабія, після цього показує на конкретних фактах методи пригноблення та винищування робітничих мас у низці розділів. Так споміж Балканських держав і в Угорщині є відомий «закон охорони держави», закон поза законом. Його складено у всіх країнах, особливо в Болгарії, так, що він кожному, хто не є прихильником уряду, загрожує тяжкою тюрмою, або й карою на смерть та може юридично виправдувати масові вбивства, якими паразитарні уряди на Балкані забезпечують своє панування.

Балканські країни стоять під знаком широко-розгалужених організацій білого терору, де командують активні офіцери, резервові офіцери або колишні офіцери. Вони виконують масові або окремі вбивства. Поруч із ними працюють офіційні корпоративні поліції, як «сигуранца» в Румунії, що є державою у державі, та що зовсім безперешкоди виконують свій кривавий режим. В Румунії є 54.000 жандармів, в Юго-Славії 60.000, що розвивають передусім на селях без перешкод свою діяльність звірств та насильства.

Болгарія це країна, де білий терор справляв свої найбільші оргії та ще й далі справляє. «Військовий конвент», таємна організація «Кубрат» та відомий «Македонський комітет» (з Протогеровим на чолі) виконали тисячі та тисячі кривавих вчинків, що їх вони вже давно чинять на селянах та робітниках Болгарії. З цими організаціями працюють спільно організації російських білогвардійців (так, наприклад, з армії Врангеля).

Книжка Барбюса вводить нас в це пекло Європи та описує нам більш як на 100 сторінках страшні муки, що їх не можна собі уявити, і що їх жертвами є робітники та селяне Болгарії, Румунії, Юго-Славії та Угорщини. Навіть перед буржуазними опозиційними політиками вони не спинаються.

Так, наприклад із низки буржуазних журналістів головного редактора Гербста в Софії зараз після замаху у катедрі спалено живцем у центральному опалюванні поліцейської тюрми.

Всі ці документи, звіти очевидців про вбивства, про «розстріли підчас утечі», про страшні знущання, «зникнення» тисяч, про грабунки аранжовані урядами і т. ін. треба читати в книжці. Кожен, хто це читає, набирає рішучості стати до міжнародної акції проти білого терору на Балкані.

У книжці викривається на низці фактів участь у розпінанні пролетаріату соціал-демократичних проводирів, і то не лише соціал-демократичних партій Балканів, що є безсовісними поплечниками буржуазної банди убивців та грабіжників, але й міжнародної соціал-демократії, як, наприклад, пана Вандервельде та пана д-ра Фридриха Адлера, що й собі поширювали офіційну легенду уряду Цанкова про вигадане комуністичне повстання у вересні 1923-го року, щоб тим затушувати криваву провину болгарських соціал-демократичних проводирів, що належать до II-го Інтернаціоналу, та й власну співучасть.

Зі змісту книжки ми вважимо ще на деякі важливі розділи, похід проти жінок і дітей; переслідування сімей опозиційних політиків, що їх теж масами катуються та вбивається: похід проти інтелігенції та вчителів, що не є знаряддям уряду; систематичні фальшування всякого роду, що мають подати привід до виступів війська та поліції проти селян та робітників. Окремі розділи, присвячені національному гнітові в Румунії та Юго-Славії. Описується теж македонську проблему. Нарешті характеризується відповідальність великих держав, що пособляють всякими засобами реакційній політиці на Балкані.

Окремо описується (на 80 сторінках) дивоглядний процес в Кишиневі, на якому Барбюс та його товариші пробули декілька днів. Його передісторія, вся ситуація в Бесарабії, маса обвинувачених, військовий суд — все це живо по мистецький та потрясаюче намальовано Барбюсом перед нашими очима.

Про те, що урядові куліси змінилися, то криваве переслідування селян та робітників в Болгарії та Румунії ніяк не зменшилось, що ілюструється нижкоюповідомлень. Тому Барбюс закликає вступати до комітетів, що їх засновано у Парижі, Лондоні та в Відні для оборони й охорони жертв білого терору на Балкані та що мають провести загальний протест і допомогти провести цілковиту амністію та звільнення арештованих і політичних емігрантів і нарешті зміну режиму в країнах білого терору. Опис, що його Барбюс дає в своїй книжці, яку конче треба перекласти на різні мови — це серйозний елемент боротьби за інтереси робочих мас на Балкані.

П. ФРІДЛЕНДЕР.

Буржуазна преса та „Червона група художників“ в Німеччині.

В Берліні недавно закрилася виставка «Червоної групи» — об'єднання комуністичних художників.

У виставці брали участь: Георг Гросс, Рудольф Шліхтер, Гриффель, Ейкмаер, Негель, Отто Дікс і інші.

Для сучасної Німеччини дуже характерно, що ця невелика виставка, художньої цінності якої не могла замовчати навіть буржуазна критика, викликала велике обурення в усіх таборах буржуазного суспільства. «Дейтш-націоналі» подали навіть інтерв'ю до пруського ландтагу, вимагаючи, щоб було закрито виставку, що викликає класову зневажливість.

Буржуазна преса зрозуміла велике агітаційне значіння виставки, і, з одного боку — пробувала гострими статтями добитися закриття її, а з другого — рядом доброзичливих статей, де замовчувалося класовий зміст виставки вихвалюючи її художню цінність. Буржуазна критика вживала всіх засобів щоб, асимілювати й приручити найвидатніших художників цієї виставки.

Цікаво, як ставиться буржуазна критика до Георга Гросса. Ніхто не може заперечити, що Гросс, мабуть, чи не найсамобутніший і найхарактерніший художник сучасної Німеччини, художник, майстерність якого все дуже розвивається. Тому вся німецька художня критика вважає за свій обов'язок писати про Гросса. Навіть популярний «Querschnitt» не мінає Гросса.

Буржуазна критика визнає художнє значіння Гросса. Але, бажаючи асимілювати й приручити його, вона, ні слова не кажучи

про класовий зміст праць Гросса, виголошує його національним художником Німеччини.

«Треба картини Гросса за кордоном вішати, як плакати про Берлін» — пише критик «Querschnitt»: «може, тоді за кордоном любитимуть Берлін, як Париж, і віритимуть в будучину німецького малярства».

Фарисеї німецької художньої критики не можуть замовчати Гросса, як художника, і хочуть зробити його своїм. Але вони забувають, що картини Гросса може полюбити тільки робітничий революційний Берлін, а не Берлін буржуазно-міщанської культури, що є художньою провінцією Парижу.

На прикладі Гросса ми бачимо характерний зразок початку боротьби двох клас за культурну гегемонію.

Отто Дікс і Рудольф Шліхтер теж все дужче й дужче завойовують собі мистецьку популярність і це не на жарт турбує німецьку художню критику.

Коли частина буржуазної критики силкується замовчати революційний зміст творів червоної групи, то формально-ліва художня критика пробує зганьбити революційність червоної групи, ставити її на путь безгрунтового естетичного формального новаторства.

В цьому відношенні дуже характерна дискусія, що повстала між «червоною групою» та Адольфом Бене в радикально-буржуазному тижневику «Die Weltbühne».

Добродій Бене бачить революційність тільки в формальному підході до мистецтва — занепадно-буржуазна, реакційна безпредметність і примітивізм Кандінського й Пауля Клее йому здаються верхом революцій-

ности. Тільки такі твори, на його думку, можуть вести до соціалізму.

Однак, як не силкується Бене прикрити революційними фразами свої справжні наміри, все таки головне, що примушує його виступати проти «Червоної групи», — це її революційна тенденційність.

«Що можуть твори, об'єднані самою темою — пролетаріат, нужда, розпач, хвороби, — дати робітникові, котрому все це відоме в житті в такій мірі, переважити яку не зможе найстрашніша картина?»

Бене виступає, як «оборонець» робітників. Бене лицемірно пропонує тішити робітника рафінованим, занепадно-салонним малярством німецьких «новаторів», і цим ясно показує свою буржуазно-класову місію в цьому виступі.

На статтю Бене Джон Гартфільд відповів від ім'я «Червоної групи» в 11 номері «Weltbühne»:

«Ми розуміємо, не доводить нам те, що поліцейські більш місяця ходять до Рудольфа Шліхтера, — бач як клопочеться буржуазія за те, щоб заховати від робітників, що вони й серед художників (на жаль, дуже нечисленних) мають товаришів, що страждають з ними, замість того, щоб задовольняти рафіноване жадання втіхи буржуазії, що підкупляє художників... Художників, що малоють, нужду й визиск пролетаріату і показують йому єдиний вихід — «боротьбу на барикадах».

В цьому маленькому епізоді «культурної боротьби», як в дзеркалі відбилася та величезна класова боротьба, що веде зараз Гундсбургівська Німеччина.

Альф.

Листи з степів.

Матері.

У нашій раї на землі
Нічого кращого немає
Як та покритка молодая
З своїм дитяточком малим.
(Шевченкове).

1. — ЮНІНА МАТИ.

Ой, поля ви поля, мати рідна
земля
Скільки крові та сліз по вас ві-
тер розніс...
(Неродне).

Коли вийдеш на Цибулину могилу чи Лису гору, або просто на взгір'я за яр, та окинеш оком навколо по степу, що ген аж за тридцять п'ять — сорок кілометрів з небом обнімається, то й не віриться, що п'ять років назад оці степи кралялися гарматними набоями, що оці зелені безмежні килими вишивалися кулеметними стрічками, а густі зелені руня топталися кіннотою. Але це колись...

У золотому морі жита
Палка доріжка спека знов —
Махиного коня конита
Вже заросли давно-давно...

(Т. Масенко).

А тепер тихо і спокійно. Люде ползуть, косять, живуть, як і до боїв та різанин.

Хутір, що причепився на узгір'ї, стоїть поодаль від шляху та залізниці, а ген туди та південь, де вона стрілою простяглася по крају, — скільки там люду лягло!..

Ген-ген на шпилі Межова пишастесь чо-
тирьохповерховими млинами (край хлібороб-
ський!) та новим недавно збудованим елева-
тором. Трохи вліво — Удачла. Між Межовою
і Удачною «Махнові ворота». Це ж сюди
де-кілька літ підряд гули тачанки запряжені
тавричанськими жеребцями через слав'ян-
ський та сергіївський степ, через Бичок та
Самару на лісисту Харківщину.

Там же за Удачною в Багатирі та Янисалі
були запеклі бої червоних кіннотників з мах-
новцями. Отам поліг і мій ширший товариш
дитинства Юхим Васильченко, чи просто
Юня.

Гарячий був хлопець. 18-ти літнім юна-
ком пішов він у повстанці до «батька»
Петрова. Хто такий Петров, яка його партійна
приналежність, до цього часу невідомо: може
анархіст (бо виступав разом з Махном) може
лівий есер, а може просто авантюрист, що їх
так багато було на хвилях великої аграрної
стихії, що розгорталася на оцих безмежних
неміряних і до революції не селянських
степів?..

Але ми не про Петрова, а про Юню, що
ото йому у Янисалі вирвало гранатою ногу,
і він наложив головою, гаразд не тямлячи
за що і за кого. У махновцях Юня зложив
голову...

Може тому, що Юня був змалечку повно-
щокий і гарний хлопець, що його потім,
коли підріс, любиві хороші дівчата, — тітка
Оришка — Юніна мати — ним пишалася. Але
найбільше вона любила Юню тому, що він
був наслідком її дівочього палкого кохання,
що родився Юня не тоді, коли покритка —
Оришка одружилася з нелюбом Грицьком, а
тоді, коли вона ще палала коханням до мо-
лодого Дениса — «незаконного» батька Юні.

Пам'ятаю змалечку: коли Юню дражили
байстрям і всюди запитували «хто твій
батько», — він прибігав до молоді своєї ма-
тері, скаржився, а вона, заплакавши, цілу-
вала міцно його повні щокі, що, червоні й
до того, робилися кумачевими, витирала йому
сльози, і Юня веселий, забував всі образи
і біг зі мною верхи на хворостині, піднімаючи
кур'яву вздовж вулиці...

Здається, це було так недавно. Підріс
Юня, став парубком веселим, танцюристим,
ласкавим до дівчат, та гнівним як гроза, до
всіх, хто, нагадуючи йому його «незаконно-
родженість», хоч натяком думав його обра-
зити.

Мабуть, через ненависть до людей, що
змалечку його загартували своїми уїдливи-
ми насмішками, Юня пішов і в повстанці.

Плечистий, обвішаний гранатами, з куле-
метною стрічкою через плече, ось він як
живий стоїть перед очима.

Тітка Оришка, дивлячись, як низько кла-
яються багатії, вороги її одвічні, не налю-
бується, бувало, Юнею. Особливо, коли він

Більшовики на американському екрані.

(Від нашого американського кореспондента).

Великим успіхом за останні кілька місяців користується в Америці великий фільм «The Volga Boatman» — «Волзькі бурлаки», вірніше «перевізники» («Boatman» — «лодочник», «перевізник»). Постановка Сесиль де Міла. Цікавий фільм з того боку, що в ньому вперше представлена не тільки в Америці, але взагалі в капіталістичній країні жовтнева революція з де-якими симпатичного боку. Досі, коли на американському екрані появлялись більшовики, то це обов'язково були дикуни, кровожадні авантюристи, грабіжники, зарослі і з ножем в зубах люде. Був це пострах для «чесних і мирних громадян» Америки та ін. капіталістичних країн.

У «Волзьких бурлаках», невідомо чому, більшовики представлені доволі симпатично, у далеко кращому світлі, як білогвардійці. А це в капіталістичній Америці просто нечувана річ.

Треба визнати, що з технічного боку — постановка прекрасна, як і всі великі американські фільми. До того ж «Волзькі бурлаки» належать до першорядних американських фільмів і йдуть тільки в найбільших театрах Америки.

Починається фільм картиною татарського табору над Волгою, але в дійсності це швидше циганський табір. Волгою гурток бурлак тягнуть тяжку баржу. Запряжені в шлеї, йдуть берегом, а баржа пливе річкою. Каторжна робота. З усіх робітників летить піт, деякі падають з утоми, але при тому співають відому пісню «Ей, ухнем, еще разик, еще раз»!..

В розкішному автомобілі над'їжджає офіцер царської армії князь Дмитрій, а з ним княжна Віра. Княжні страшенно подобається спів волзьких бурлак, а особливо один здоровий, русавий бурлака Федір. За це

наречений княжни князь Дмитрій просто ненавидить оту «худоу», і коли Федір ненавмисно обливає його блискучий чобіт водою, офіцер наказує витерти, але бурлака відмовляється. Все-ж згодом він витирає своїм драним рукавом, а потім:

— Прийде ще час, що вас приневолять стерти ось це! — і показує намуляну шлею синю смугу на своїх грудях. Звичайно, у відповідь на це — свист капчука князя Дмитрія по голові й обличчю бурлаки Федора.

Революція в Росії. (На фільмі вона зразу більшовицька!) Бурлака Федір командир полку. Червоні прапори в руках голови, на прапорах різні написи: «За землю й свободу!», «Да здравствует свобода» і т. д. Федір під росписку роздає голоті зброю і з своїм «полком» гвардії (за фільмі увесь час це Червона армія) приходить до замку князя Микити, батька княжни Віри. Князя-поміщика гвардійці примушують не тільки дати їм обід, але й самому слугувати при обіді. Однак все це робиться в дуже делікатний спосіб, так сказати, без великого насильства, без брутальності. Коли червоногвардійці п'ють за революцію, княжна демонстративно виливає з чарки вино на чобіт комполку. Тоді комполк:

— Витри це!

І княжна витирає чобіт більшовика своїм розкішним одягом.

Вірний слуга князя не зносить такої зневаги до свого пана та княжни й хоче вбити комполку Федора, але вбиває його ад'ютанта. Гвардійці вимагають за смерть — смерті. Князь-батько хоче віддати своє життя, але його дочка Віра не погоджується з тим і жертвує себе. Але коли її хоче розстрілювати цілий відділ гвардійців, кня. Віра каже:

— Невже всі ви будете стріляти в одну

безборонну жінку?

На це суворий, досі видержаний, революційно-більшовик Федір:

— Це правда. Амуніція в нас дорога. Шкода для тебе так багато кулі — і рішає застрілити її сам. З кімнати виходять всі гвардійці, залишається сам комполку й княжна. Він каже до неї ще цілу промову, але вона не видержує:

— Стрілай, я не можу чекати!

— Ти не можеш почекати п'ять хвилин. А ми чекали 500 літ!

Княжна розриває на грудях сорочку й малює хрестика, щоб Федір міг влучити в саме серце. Але — стається кіно-чудо. Без ніяких причин, якось раптово, комполку Федір, закохується в княжні Вірі, обливає її груди червоним вином, наказує впасти на долівку й удавати мертву, а сам стріляє в повітря...

Це найслабше місце в фільмі, яке розчаровує до краю. Тим більше, що до того часу з боку Федора ніколи не було найменшого натяку на будь яку прихильність до княжни. Навпаки — тільки призирство й класова ненависть.

Коли комполку виносить «мертву» княжну, гвардійці викривають обман і памагаються вбити свого комполку-зрадника. Звичайно, Федір і княжна вспівають утікти. По дорозі княжна передгається в селянський одяг і разом із Федором, заночовує де-далеко в сільській корчмі, де Федір, в якого на гімнастичній нашітці червона зірка, а на рукаві напис «комполку», представляє княжну, як свою жінку і тим самим обдурює місцевих червоногвардійців.

Вночі село займають білогвардійці. Налітають з кіннотою, броневидами й цілою хмарою офіцерів. В корчмі росташовується штаб із командуючим князем Дмитрієм, нареченим княжни Віри. Штабові офіцери захоплюють в окремій кімнаті комполку Федора і як більшовика ведуть до командую-

юсидлає конфіскованого у панській мастку коня та грізно проїде вулицею, наталяючи жах на всіх прихильників шмідцько-гетьманського «порядку».

Весна 1919 р., прорив фронту, відступ червоних на північ, і Юля виїхав де-далеко. Плакала довго тітка Оришка, вишком благаючи бога, щоб допоміг більшовикам перемогти денікінців. І кожного разу потишенько було запитує:

— Що ж там у газетах пишуть? — Чи далеко Юхим?

І хоч в газеті про Юхима нічого не писали, однак я їй подавав надії, що так довго бути не може, що більшовики повернуться.

Ось і поворот. Гучно з піснями, з гармошками та бубнами повернулись більшовики на різдво 1920 року. Грізний Юля теж повернувся.

Як тоді всі односельчане улесливо з ним говорили, як глитайські дочки з ним кокетували?..

А тітка Оришка в якій пошалі була!..

Та минуло те все. Прошли грози, заспокоїлось село, виїшло в свої береги. Зараз всі прагнуть і нікому в голову не проїде згадати про Юлю.

У суботу над вечір, коли я вимітав двір, супроти двору зупинилась тітка Оришка, подивилась, похитала головою:

— Що ж, Юлі мого шде не зустрічав?..

Чудна, чудна!.. Вона ніби не знає, що в буднях господарських я турбуюся про гоно-

рар, як її сусіди про хліб у полі, що назігь друзі вже забувають своїх товаришів...

І тільки, коли вийдеш на гору та окинеш оком безмежні вільні степи, тоді ненароком повстають в уяві колатечі, бої, наступи й відступи. Але в нас ці спогади випадкові. А у тітки Оришки Юля завжди перед очима. Тітка Оришка — то мати, а матері ніколи не забувають своїх дітей.

II — БАБА ОНИЩИХА.

Неймовірно жарко. Повертаюся в хутора Петровського, мандруючи вздовж річки до Отроховичової. Пісок по дорозі пече ноги, згори смажить передобідне сонце, а вітерець а ні шелесне.

Праворуч — стіною шпеліця петрівських хуторян, далі трохи — жито лиманців, а ліворуч — луки, що по них гадюкою в'ється Новий Бик.

Біля Бика — тирло, до тирла череда поволі йде. Тут же купка овець, що похнюпивши голови сопуть одна друтиї на вухо.

Поперек мого шляху од тирла йдуть трое: дві жінки й хлопчик. Жінка молодша — з мінком вовни під рукою, старша — з ножицями в руках. Порівнялись, привітались.

— Так кажете, в Отроховичову йдете? А ти ж ви там? — запитала молодша.

Кажу прізвище й прохожу далі. Я в один бік — жінки — в другий.

Коли раптом:

— А ну підждіть. Чи ви це не той, що у Харківській редакції працюєте?

— Той...

— Так послушайте, дитино моя, я вам розкажу, а ви там пропишіть. Є в мене зять та такий сукин син! Сам вітриться, як кобиляча душа, а жінку з дітьми покинув...

Тут — кажу, — бабусю ви мені не розповідайте, бо я позабуваю й прізвища, доки додому дійду.

— А чого вам зараз додому йти? Ходім до нас на хутір, ви ж у нас ніколи не були, там і запишете.

До хутора 1-2 кілометри, і я охоче згодився. Ідемо. Бабуся продовжує гомоніти.

— Так хоч би ж платить було йому нічим (це про зятя), а то ходить, сукин син, одягнений та чистий, як овець.

— То виходить і я сукин син? — жартую.

— Ой лишенько, що ви? Ви ж людина не сільська. Вам і не диво, що чисті ходите, бо правду ж ото писав Катінин одному красноармійцеві, коли той жалівся на селянські злидні та вкоряв комісарів, що вдягаються гарно...

— Це ж це він писав? — дивуюся.

— Та в крест'янській газеті, московській. Пише він. «Не дивуйтеся, що ми одягаємось, бо ми ж державною правом, до нас приїждять із-за границі гості та й самі ми туди їзимо. Хто ж вам товару одуште, чи грошей позиче, коли подивляться на нас, а ми замурзані та розхристані будемо?»...

Здвигую плечима й дивлюсь на бабусю: звідки це так тут, на панській землі, де малим мене ганяв об'їзчик, а тепер соляники хуторянські посажені? Та від кого? —

чого, а гарну селянку—(княжну Віру)—схоплюють, зривають з неї увесь одяг, і починається дика оргія білогвардійських офіцерів.

Звичайно, князь Димітрій пізнає свою паречену, бере від неї слово, що в неї «нічого не було» з більшовиком і—Федора засуджує на розстріл.

Білогвардійці святкують свою перемогу. В палаці повно панства. Гремить музика, білі виражені офіцери й дами танцюють. І на очах танцюючого, веселого панства, князь Димітрій наказує прив'язати навхрест до залізних воріт комполку Федора й розстріляти його. Салдати зараз-же біля його ніг копають могилу. Дами-аристократки з приємністю дивляться на цю картину. Але—знову кіно-«але»! Червоногвардійці під'їжджають баржою по Волзі, направляють на палац свої гармати й жарять. Палац в руїнах. Наскакують червоногвардійці, визволяють свого колишнього комполку-зрадника, захоплюють у полон всю білу знать.

Новий комполку, що перевів наступ на білих, доручає визволеному Федорові судити полонених білогвардійців. І Федір видає такий присуд:

— Ми довгий час чекали на волю й тягали тяжкі баржі. Хай-же оце панство стане тепер на нашому місці!

І офіцерів та їхніх дам запрягають у шлеї й примушують тягти баржу. Але—комполку Федір не може погодитися з тим, що й його кохана княжна Віра буде тягти. І коли її не хотять червоногвардійці звільнити від цього, Федір, «комполку», «революційно-більшовик»—іде добровільно тягти баржу поруч з княжною, князем Димітрієм і іншими панамі...

Революційний - більшовицький трибунал. Перед трибуналом — князь Димітрій, княжна Віра й колишній комполку Федір. Присуд: або виїзд поза кордони Радянських

Республік, або щира праця в новій державі.

Княжна Віра стає в театральну позу і—

— Новій Росії потрібна стара кров. Я залишаюся тут для праці!

— Колишній комполку Федір радіє. А князь Димітрій гордо заявляє:

— Я виїду!

Аристократ видержує в своєму становищі до кінця. Коли безсторонньо говорити, то це твердий характер, який навіть перед лицем смерті не зраджує своїй класи.

Я вмієне навів зміст фільму, щоби познайомити читача з ним ближче. Чи піде цей фільм на радянському екрані,—напевно. Хіба, що цю, по американському серйозну п'єсу, набув-би радянський екран замість доброї комедії. Бо в СРСР для тих, що пережили революцію, вона була-б гарною комедією.

Правда, постановка велика, солідна й гарна. В ролях кращі сили, як Віл'ям Бойд (комполку Федір); Віктор Барконі (князь Димітрій); Елінор Фейр (княжна Віра); Т. Едисон (князь Микита) й інші.

Коли я звернув більшу увагу на цей фільм, то тільки тому, що він є першим фільмом, на якому може аж в надто толерантний спосіб представлено більшовиків, зокрема червоноармійців. Помінаючи історичну неграмотність цього фільму, він сконструований так, що мимоволі викликає в глядача симпатії до червоних, а не до здегереваних білих.

Слід зазначити, що підчас постановок цього фільму в американських кіно-театрах, особливо в Канаді (Вінніпег) і інших містах, публіка гучними оплесками вітає появу червоногвардійців і різні фрази «проти білих. Радіє публіка й тоді, коли офіцери й дами тягнуть по Волзі баржу, або коли комполку Федір наказує княжні витерти (підчас революції) його чобіт своїм злототканним рукавом.

Вінніпег, Канада.

М. ІРЧАН.

Причини втоми.

Кожна людина знає, що таке втома, що значить втомитися, швидко бігти, швидко дійшовши на гору чи на схід, довго попрацювавши, чи погравши в яку рухому гру: пульс тоді б'ється дуже швидко, руки трусяться, ноги однімає, й людина падає або сідає знеможена, насилу зводячи дух.

Але чому атлет не може бігти або боротися без кінця, муляр—без кінця класти цеглини? Що викликає втому? Що робиться в нашому організмі, коли ми задихаємось, помуваємо себе цілком знесиленими?

Гіль, професор фізіології Лондонського університету дає відповідь на всі ці питання.

Досліди його над тваринами довели, що від діяльності м'язів у них збирається так звана молочна кислота. Коли її збереться більш певної кількості, це й викликає почуття втоми, із зменшенням же кислоти втоми минає. Молочна кислота повстає з хемічного сполучення (т. з. глікогену) вуглецю, водня й кисня, що є завжди в тканинах тіла. При кожному скороченні м'язів певна частина глікогену обертається в молочну кислоту. Коли ж людина відпочиває, й м'язи її бездіяльні, молочна кислота повертається знову в глікоген, саме від цього її повертається сила, якої вона збулася, бігти чи то напружено працювавши, то б то від сполучення молекул молочної кислоти із киснем повстає енергія, подібно до того, дає енергію вугілля, сполучившись з киснем—горячи.

Гіль не задовольняється дослідями над тваринами, він робив спостереження над атлетами—перед вправами, під час вправ і після них. Виявилось, що в крові людини, коли вона в спокою, молочної кислоти 0,01—0,02%. Після ж сильного напруження її 0,2% і навіть 0,35%.

Збільшенню молочної кислоти мусить відповідати й збільшення кисню, яким тіло мусить запитися для того, щоб молочна кислота могла знов обернутися в глікоген.

Хоч би й яка сильна була людина, а як тільки в м'язах її збереться певна кількість молочної кислоти, як вона вже не здатна далі бігти, чи боротися, чи то робити. Спроможність витримувати вплив молочної кислоти Гіль називає «капіталом» атлета. Кількість же кисню, що треба вдихнути, наприклад, під час бігу, залежить від стану серця й легенів і буде «прибутком». З капіталу разом із прибутком утворюється спроможність людини витримувати втому. Коли витрачено те й друге, настає цілковита знемога.

На підставі своїх дослідів Гіль може визначити, не тільки скільки кисню треба для певної вправи, але й які саме умови дозволяють зберігати при цьому сили. Таким чином, винайдення причин втоми може мати практичне значіння й для атлетів і для всіх людей взагалі, бо людина що-дня витрачає на роботу, на життя свою м'язову силу.

3.

З уст 65-літньої бабусі отака політична свідомість!

Це ж не під Харкомом, де на вокзалі через відро молочниці чи корзину перекупки впаде 10 газетних розпончиків і не на Сумській чи Пушкінській, де що-дня висять десятки свіжких газет, на розі кожної вулиці тільки й чути:

— «Вечернє радіо», «Вечернє радіо»!

— «Радіо»—вечерня газета!

— Газета «Комуніст», свіжіє новості й т. і.

Це й не в провінціальному місті, чи навіть містечкові, де обиватель, хоч позіхаючи од ліни, перегорне сторінку газети.

— Ні!

Це в степах, де на 70 кілометрів навколо немає окружного міста, де район за 25 кілометрів!

Цу та дивуюся, а бабуся бубонить:

— Та-й нарікає отой дурний люд, наш ненажерливий: «Того мало й того недохватає», а що трясці тобі в живіт треба? Чи спидлося тобі, отут сидіти хоч 10 років назад?

— Або оце на вулиці: заговоримо про бога. Як пападуть на мене:—чи ти, стара, здурила? Як же таки так: бога немає,—а на неї що?

— Дірка—кажу—там та й більш нічого!

Вчені люде, кажу, туди летіли, летіли та й кінця не паймали, а хотіли перевіритися так підіть у город, сядьте на аероплани та й попрубуйте, чи хоч одна зачепиться очником об престол божий?

Доходимо до хутора.

— Ходить до нас в школу, там Ганна Михайловна скучає. Вчителька в нас така,—Ганна Михайловна. Одна вона в нас на весь хутір та сумує бідолажна іноді! Зимую хоч дітки, а зараз же хутір малий, а кругом самий тобі степ.

Побував я і в школі, дійшов і до бабусі на домівку. У бабусі є чоловік—дебелий мовчазний дід, син, півістка й дочка з двома дітьми, що покинув зять-спекулянт. В хаті, як і в усіх селян, у дворі—так само. Зовні люде, як і всі околиці селяне-хлібороби.

Одягнена баба Онічиха в синеньку з червоними квітками кофтинку й темлу спідничину.

Ходить, як і всі селянські жінки. Не погодив би я з нею,—хто б міг подумати, щоб під отією темненькою хустинкою купитися й антирелігійна пропаганда, і міжнародна політика, і пропаганда аерохему, і хто знає, може все, що дає селянській психології революція? А жінка, як жінка, як і всі, що ото живують та кладуть копійці на степах широкіх...

— Він хай не думає, що не йому старий режим над жінкою знущатися! Еге, хлопче, ми найдемо вам порядок—закінчила баба Онічиха і посварила палцем на Гринице.

С. БОЖКО.

Нові видання.

ГНАТ ХОТКЕВИЧ. Спомини з революції 1905 року. ДВУ. 1926. 8°. Стор 184.

Що й казати, бідні ми на спогади з першої революції. Через це названа книжка не може не приваблювати, хоч вона й зацікавилася з виходом своїм у світ. Тим більш, що автор її «відомий письменник, драматург, композитор» (з передмови видавництва), а до того ще, як видно, й політичний «діяч» в революції 1905 р.

Але з 1-ї сторінки читасмо «застереження» «Від видавництва». ДВУ критично поставилося до цих «Споминів»:

«Державно Видавництво України видає ці «Спомини» Гната Хоткевича, як певну історичну літературну пам'ятку про те, як приймав революцію 1905 р. той суспільний прошарок, що до нього належав автор споминів, той прошарок, що в 1917 році спробував був стати за гальмо до побідної ходи пролетарської революції».

«Автор... репрезентує в своїх спогадах ліберальне обивательське попутництво революції 1905 року до того ж обмежене вузьким колом залізнично-службового («чиновного») люду».

«Не бувши сам революціонером, а лише попутником революції, що закрутила його своїм вихором, він не міг зрозуміти а ні причин революції, а ні руйнівних сил її, а ні навіть самого процесу революції в його цілості. Через це він не бачить і не розуміє ролі партії»...

Але не зважаючи на таке «суворе» з початку «застереження» ДВУ вважало: «ці спомини мають вартість не тільки для історика, але й для рядового радянського читача перед яким цей «людський документ» показує нині архаїчну майже забуту громадську психологію... З цим застереженням ДВУ вважає вартим подати ці спогади» і т. д.

Після перегляду споминів Хоткевича доводиться все ж зазначити, що «застереження» ДВУ не ставлять остаточно точок над «і», а через це «застереження» надруковано ніби для «прилипців». Прийняти ці спогади, як «літературно художній твір» не можна, бо елементи художності в книзі надзвичайно мізерні й коли чим відзначаються, то лише обивательським шаблном на революційні події. Разом з тим у цих споминах нема тих оригінальних невідомих ще її цікавих об'єктивних моментів, що дали можливість прийняти їх як документ, що відбивав певний суспільний прошарок. Адже ліберальне попутництво—обмежене «вузьким колом залізничного службового (чиновного) люду».

Автор змальовує майже виключно службовців та й то переважно Харківської Миколаївської залізниці в цеховому, «чиновному» розрізі й, таким чином, валько побачити тут справді якийсь певний прошарок. Автор споминів сам належав до прошарку української дрібно-буржуазної (націоналістичної?) інтелігенції, що про неї в споминах як раз не сказано жодного слова, а це було б чи не найцікавіше. Принаймні всякий, беручи до рук книжку Хоткевича, того сподівався. В центрі споминів залізничний страйк Харківської Миколаївської залізниці та почасти Харківські революційні події того часу.

Цінність споминів Гн. Хоткевича як «документа» про надзвичайно цікаві моменти революції 1905 року дуже й дуже обмежена, й коли згадуєш останні рядки «застереження» ДВУ, що воно всеж уважало вартим видати ці спомини та ще й ні тільки для істориків, але й для ширшого кола читачів, то доводиться зазначити, що ДВУ переоцінило вартість цих «Споминів». Істориком книжка не дасть нічого. Описані автором факти відомі. Настрій автора аж силувано безпартійні, а відділя і не цілком щирі. Маса, що відіграла головну роль в описаних подіях, затулена кількома особами, з яких яскраво подана лише від самого автора. Загалі читачів теж мало знайде для себе цікавого, нудних газетних нецікавих нині вирізок надзвичайно багато. «Харківський Листок» скопійовано як то кажуть «до откату», а окремі цікаві моменти розгублені серед маси обивательських графаретів та інтелігентсько-обивательського філософствування. В усякім разі книжка Хоткевича безперечно не на часі при наявності гостріших і актуальніших видавничих потреб

Вся сіль спогадів покладе в «дрібничках», що характеризують книжку в цілому. По перше, автор на протязі всієї книжки протиставляє свою залізницю—Севастопольській: у нас, мовляв, лад, дисципліна, організованість, а там чорт зна що, бо, мовляв... не було Хоткевича. Такий факт може тільки розсмішити стороннього читача.

По друге, загальне висування на перший план своєї особи, що затулює масу, її вчинки, що затулює навіть обмежений службовцями колектив, в якому автор дуже поневірений.

По третє, майже всю книжку проймає авторове «бравірованіє» своїм угодством і безпринципним політиканством.

По четвєрте,—безгрунтовне (заховане) вороже відношення до соціалістичних партій і особливо с.д.-тів і занадто яскраво спадає на око. Не будемо до всього цього подавати ілюстрацій,—весь книжка усійна ними.

Як зразок «свого» керівництва тимчасовим залізничним страйковим комітетом, на чолі якого випадково опинився, автор споминів подає такий уривочок: «пам'ятаю, ходили ми: я й Липинський по вулицях—і не знали, що робити від нудьги. Так же все добре складалось: відбувся 6 мітинг, постановили би закінчити страйк і він скінчився б у порядку «з честістю», і от з-за якоїсь примхи генерал-губернатора все валиться. А що буде—не знати».

Подібних місць дуже багато й вони в споминах найхарактерніші. Багацько уваги уделено «таємницям людської психології». Ось шедевр: «почулися вистріли: товпа з безумного жаху, з криками розсипалась. Падають убиті, стонуть ранені, живі скачуть через них. Упав убитий і той грек (із сластоюми, халвою та іншими солодощами В. Д.), а падаючи перевернув свій столик із солодощами. І товпа розбігалася розскапала ті цукерки та солодощи»...

Таких художніх малюночків, що не відповідають навіть «художній правді» знаходимо чимало. Писалося, бачте, для галицької публіки в «Ділі», отже треба було козирнути такими «таємницями». А проте... «От-таке людям роблять люди»—закінчує автор свої спогади і просять, щоб їх читали, як «історичний документ, написаний в формі спогадів», а не як «пригоди добродія такого-то». Нажаль спомини більш падаються на останнє, бо мінімальних історично-художніх вимог спомини не задовольняють. Є окремі лише влучні місця, як от враження з перебування у Москві підчас «геройства» Дубасова та інш. Але ці моменти не рятують в цілому обивательської писанини Г. Хоткевича.

В. Д.—як.

А. КОВАЛІВСЬКИЙ. З історії української критики. ДВУ. 1926 р. in. 8°. Стор 162.

Всякому, хто цікавиться українською літературою, вже очевидно довелось зазнати нашої скрути що до критичної літератури взагалі. Цілком нічого не було надруковано і про нашу «бідну» критику, а тим більше про її історію. Але чи можна говорити про історію критики, чи можна відокремити її від історії літератури в цілому. Не можна на це питання дати позитивну відповідь. А тим часом такою наче б то відповіддю і є книжка А. Ковалівського. Що ж справді становить собою ця книжка? Придивімся ближче.

«Книжка зветься «З історії української критики», при чому малося на увазі лише подати ряд зразків, намітити напрями, та загальний хід розвитку... далі для пояснення наводимо ще уривок. «Я не мав на увазі, властиво, писати історію критики ц. т. проаналізувати кожний напрям та кожного критика, з'ясувати течії економічно-соціальним процесом (sic!) і т. д. Таке завдання (властиво останнє) в значній мірі тожиться з історією літератури». Т. ч. установка вияснюється.

Автор після коротеньких, що до розвитку української критики загальних зауважень (на них ми зупинимось ще) заповнює на 90% книжку уривками з критичних писань, що мають «охарактеризувати кожну течію, яко таку, її основні погляди, її напади на минулі напрями та її зустрічі з новими явищами в літературі, що її переросли» починаючи від П. Куліша (і «Основи») і аж до «наших днів». При чому, як зазначає автор, «увесь час на підборі уривків малося охарактеризувати самі критич-

ні погляди, а не ті твори, що про них критика каже». Отже книжка А. Ковалівського є малесенькою хрестоматією з історії української критики, бо автор від себе крім коротеньких і загальних (а тому й поверхових), у великій мірі бібліографічних, зауважень нічого не дає. Зміст книжки міститься в таких розділах: Про критику та науковий дослід; критика «Основи» П. Куліша; критика Бориса Грінченка; Михайло Драгоманов в літературних справах. Віршова на полеміка І. Франка та М. Вороного з приводу модернізму; критика Сергія Єфремова; критика «Української Хати»; критика марксистського місячника «Дзвін»; після 1917 року: перехідова доба; боротьба за створення жовтневої літератури; «Шляхи Мистецтва»; В. Коряк, І. Кулик; критика місячника «Червоний Шлях»; Додаток: критика «народня» (80 р.р.).

Книжка т. ч. не має ні в одному місці глибокої аналізи—автор переважно описує «школи» критичнідає викреслі уривки позначених в розділах критичних течій. Розуміється, що після цього годі шукати якоїсь ґрунтовної методи крім формалістичної. А чого можна чекати від автора в справі методології його взагалі, можна довідатися з першого розділу книжки, що є фактично передмовою, а названий мноюзначно—«про літературну критику та науковий дослід». Цитуємо:

«Чисто науковий. (sic!) дослід в галузі історії літератури річ мало цікава (bis!). Оправданій дослідувач лише спостерігає, констатує, описує факти й силкується звести їх до певних законів. А закони ті в цілому обсязі даються вивести лише у зв'язку з усією масою історичних явищ...». (Підкреслення мос. В.).

«До того ж в усталюванні того чи іншого розуміння історичного процесу хоча й грає велику роль інтерес та уподобання (а може що інше? В.) дослідувача, але кінець-кінцем кожна система історичного знання (як і, скажімо, астрономічного) означається найбільш доцільним групуванням незалежних від нас фактів». Так визначає автор «чисто науковий» літературно-історичний дослід. Але при чому тут «чистота»? Очевидно для того, щоб викопати яму між історією літератури, результатом чистого дослід, і критикою літератури, результатом чогось іншого. Марна робота. Про це жерми науки й мистецтва говорилося багато і на щоби нині те повторювати. Очевидно, через це авторі мало цікавим видається справжній науковий дослід історії літератури. На нашу думку, автором рецензованої книжки істориком літератури відведена надзвичайно мізерна роль. А той факт, що історик за Ковалівським мусить «зводити факти до певних законів», показує, що це питання не ясне для самого автора, що він у ньому заплутався. Сказати «певні закони», це значить нічого не сказати, відмахнутись пустопорожньою фразою. А коли й виводяться «певні закони» то не з усієї маси історичних явищ, бо вся ця маса неозорна. Отже автор забув про принцип вибору фактів із всієї маси за певними критеріями. А тут простору для різних інтересів та уподобань дуже багацько. Цим то й користувалася буржуазна історична наука. Взагалі не знати, для чого автор зачепив це питання. В цілому установка книги цього ні трохи не вимагає. Так і не вдалося Ковалівському блиснути своєю методологічною ерудицією. Він за всяку ціну намагався провести різку методологічну межу, істотну відмінність історії літератури від критики літератури. Про цю останню читасмо в нього так:

«З законів естетики, поезики, історії літератури можна зробити висновки що до практичної діяльності творення тої чи іншої форми літератури, того, що повинно бути в боротьбі з тим, чого ми не хочемо. Але це вже не дослід, це критика. По суті своїй критика одмінна од наукового дослід. Як така вона чисто суб'єктивна, означається змаганнями та уподобаннями даної групи, напруги й залежить кінець-кінцем від екон. соц. обставин, що цю групу створили».

Розберімся в цій цитаті. Перш за все про одміну історії літератури від критики літератури. Де ця одміна, автор так і не сказав. А по суті між ними прірви, яку хоче вирити автор нема. Це все одно, що взяти «науковий соціалізм» і теорію застосовання в життя цього соціалізму й сказати, що там (в науковому соціалізмі) науковий дослід, а в теорії застосовання його (політиці) жадної науковості нема. Ще вже й казати проте, що визначення критики хоруга на безмежний ідеалізм. «Екон. соц. обставини», за які хоче заховати автор ідеалістичного хробака тут непричому. Критика це та

сама літературна політика. Цього автор не розумів. Через це в автора пикоти, критичні течії існують однією самою по собі—визначені формально. «Ми не спинятимемося на ідеології журналу в цілому. Нас цікавить критика»,— зазначає автор, розглядаючи критичну лінію «Основ». Не обгрунтовує він і своїх, хоч би й загальних, тверджень про критичну лінію окремих «стовпів» української критики, як скажемо Куліш, Борис Грінченко, Драгоманов, Ефремов і т. д. Через це вся книжка носить характер компіляційний, поверховий.

Як плюс, треба відзначити хоч і не дуже численні бібліографічні дані про українську критику до революції. З цього погляду не можна не вітати тих зусиль, що їх приклав автор до збирання зазначених матеріалів. Але в цілому в такій справі, як розвиток української критики обмежитися маленькою хрестоматією і поверховим описуванням не можна. Слід підходити до цього більш монографічно, більш глибоко, цього вимагає сучасність.

А. Василенко.

Новий журнал на Україні.

Всеукраїнською науковою асоціацією сходознавців готується до друку науково-популярний журнал «Східний світ», под редакцією т. Я. П. Рашко. Завдання журналу—освітлювати східні проблеми, аналізувати політику та радянсько-східні взаємини, студіювати економіку країн Близького Сходу, а також ті галузі української промисловості, що так, чи інше стосуються до східних ринків, вивчати археологію, мистецтво Сходу, етнографію то-що. Міститиметься в журналі й східна белетристика, поезія як у перекладах, так й в оригіналах. Крім того, намічено такі відділи: трибуна Сходу, критика та бібліографія, матеріали, східна хроніка, кореспонденції.

Журнал друкуватиметься українською, російською, французькою та інш. мовами й виходитиме раз на 2—3 місяці розміром 16 друк. аркушів.

До першого числа «Східного Світу», яке має незабаром вийти з друку, вийдуть такі роботи: акад. Бузескул В. П.—«Досягнення й відкриття останніх років в царині вивчення стародавнього Сходу»; проф. Ріттер—«Пригоди десяти юнаків» (переклад із санскриту); проф. Федоровський—«Огони Золотої Орди, що їх знайдено на Україні»; проф. Булаховський—«Склад та історія літературної болгарської мови»; Бурксер—«Сучасний Єгипет»; пр. Коцевалов—«Матеріальна культура грецьких колоній»; Левитський Л.—«Туреччина та її економічні райони»; т. Шамраєвський—«Турецька пловуча виставка в українських портах»; Фалькович—«Історія Сходознавства в Києві»; Грушевський—«Торівля України із Сходом». Поважним у тому-ж числі буде уміщено низку статтів на політичні та економічні теми т. т. Золотарева, Амерханова Султана, Сафарова, проф. Гладотерна, Толєкнова (Персія), Потемкіна (Туреччина) й др. У відділі кореспонденцій та матеріалів буде надруковано листи з Самарканду, Ташкенту, Тифлісу й інш. пунктів Радянських східних республік.

«Східний Світ» має на меті не тільки обслуговування наукового кола сходознавців України, але й широку популяризацію знань у галузі сходознавства серед мас українських селян і робітників, і тим самим він буде рідним по духу «Новому Востоку», органу російської наукової асоціації сходознавства. Тим самим така «Східний Світ» відрізнятиметься від буржуазних журналів Європи та Америки, напр. «Revue du Monde Musulman», «Der neue Orient», «Journal of American Oriental Society», що цілком недоступні пролетаріатові своїх країн.

Л. ОЛІН.

Видавнича хроніка.

Вид-во «Рух» розпочало видання нової серії «Загально-приступної бібліотеки» (подібної до нол. серії ДВУ «Бібліотека селянина»).

Чергове число журналу «Плужанин» вийде подвійним № (6—7), із статтями до 15-річчя ювілея письменників Ар. Тесленка та Ганни Барвінок (усмерли обом в 1911 році). Число вийде з друку в перших числах серпня.

Шахи й шашки.

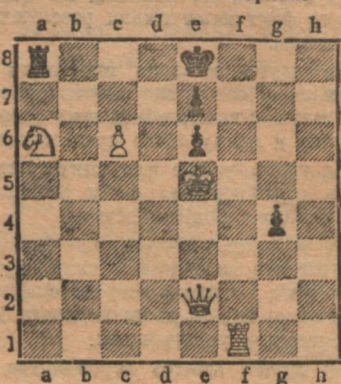
За редакцією І. Л. Янушпольського.

№ 24, 25 липня 1926 року.

Умовні значки: Кр—король, Ф—ферзь, Т—тура, С—слон, офіцер, К—кінь, п—пішак.

Завдання № 21.

В. Мос. Берлін.

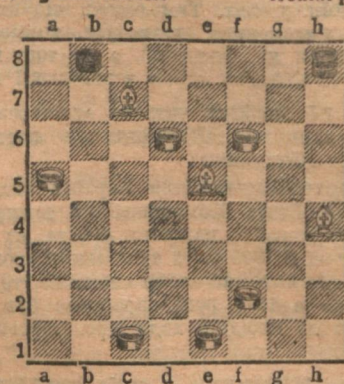
Білі—Кре5, Фе2, Тф1, Ка6 п.с6 (5)

Чорні—Кр е8, Та8, п. с6, е7, г4 (5)

Мат за 2 ходи.

Етюд № 20.

Л. Рубінчика. Ленінград.

Білі—Дс7, е5, h4, ш. а5, с1, d6, е1, f2, f6, (9)

Чорні—Дh8, ш. b8 (6)

Заперти дамку.

Партія № 20. Оборона Альохіна.

Відграно на Всеукраїнському турнір-чемпіонаті в Одесі 1926 р.

Білі—Б. М. Верлінський.—Москва.

Чорні—А. Шапіро.—АМРСР.

1. е2—е4	К g8—f6	15. Ф b7—c8+!	С е7—d8
2. е4—е5	К f6—d5	16. С c1—a3	Ф h2—h6 4)
3. К b1—c3	е7—е6 1)	17. Т a1—d1 5)	f7—f5
4. d2—d4	d7—d6	18. С g2 : a8	f5—f4
5. f2—f4	К d5 : c3	19. g3 : f4	Ф h6 : f4+
6. b2 : c3	d6 : e5	20. Кр f2—e2	Ф f4—h2+
7. f4 : e5	Ф d8—h4+ 2)	21. Кр e2—d3	Ф h2—h3+
8. g2—g3	Ф h4—e4+	22. Кр d3—c4	Кр e8—f7
9. Кр e1—f2	Ф h4 : h1	23. Ф c8 : b8	h7—h5
10. К g1—f3	С c8—d7	24. Ф b8—c8	Ф h3—g4
11. Ф d1—e2	С d7—c6	25. Ф c8—d7+	Кр f7—g6
12. С f1—g2	С c6 : f3	26. С a3—c1	Л h8—f8
13. Ф e2 : f3	Ф h1 : h2	27. Л d1—g1	Чорні здалися
14. Ф f3 : b7	С f8—e7 3)		

1) Найкраще продовження 3... К d5 : c3 4. b2 : c3 d7—d6 і т. д., або як у партії Егс-Капбланка Москва 1925 р., 4. d2 : c3 d7—d5 5. К g1—f3 c7—c5 6. С c1—f4 kb8—c6 7. Ф d1—d2 С e8—g4 і т. д.

2) Порив чорних до виграну тури веде до їхнього програшу, слід було б грати 7, c7—c5.

3) Загрозувало 15. Ф b7—c8+ Кр e8—e7 16. С c1—a3+ і 17. Т a1—h1.

4) На 16... Ф h2—h5 білі грають 17. Ф e8 : b8! Т a8 : b8 18. С g2—c6×.

5) Та самісінька загроза.

6) Фінал цікаво іграно на 27... Ф g4 : g1 білі грають 28. С a8—a4+ Т f8—f5 29. Ф d7 : e6 і вигрять.

Коротко але блискуче проведена маестро Верлінським партія.

ХРОНІКА.

18—22 липня в Харкові гостював т. В. В. Мідков, славнозвісний шашист, чемпіон СРСР 1925 і 1926 р.

19 липня В. Мідков грав у Центральному шаховому клубі з найкращими шахістами Харкова з наслідком +11—1 (Додінову) і 2 нічиїх (з Доліновим і Ломазовим).

20 липня маестро Мідков грав одночасно 40 (!) партій з наслідком: +36—2 (Додінову і Мільнеру) і 2 нічиїх (з Доліновим і Шацом).

Поред виїздом із Москви, 11 липня В. Мідков грав одночасно 110 (!) партій з наслідком +86—3=21.

Книжки надіслані до редакції.

«Червоний Шлях». Промадсько-політичний і літературно-науковий місячник № 4. Квітень, 1926 р. ДВУ. Стор. 260. Ц.—1.50.

«Октябрьские Восток». Еженедельный иллюстрированный журнал для детей старшего возраста № 9. Май. ТИУ. Стор. 24. Ц.—30 к.

Д-р Г. Б. Гецов. Охорона материнства й дитинства. Переклад В. Антоненко-Давидович. ДВУ. Стор. 150. Ц.—1.35.

Д-р мед. О. Пучківський. Хвороби вух, носа та горлянки. Підручник для лікарів та студентів. ДВУ. Стор. 342. Ц.—3 карб.

Берлінський Конгрес комуністичного інтернаціоналу молоді. Переклад О. Ж. ДВУ. Стор. 112. Ц.—75 коп.

О. Коваленко. Як організувати пожежну допомогу на селі. Перекл. Ол. Стодолі, за редакції В. Кириленка. ДВУ. Стор. 94. Ц.—50 коп.

В. Муринець. Тарасів сон. П'єса на дві дії. ДВУ. Стор. 22. Ц.—15 коп.

В. Муринець. Розумна бабуся. П'єса на дві дії. ДВУ. Стор. 18. Ц.—15 коп.

І. Франко. Отець гуморист. Юнесектор ДВУ. Стор. 54. Ц.—25 коп.

І. Кузнецов. Ленін і селянство. Перекл. з російської, за редакцією В. П. ДВУ. Стор. 80. Ц.—20 коп.

И. Хрупин. Нарезка винтов на винторезних токарних станках. Посібник для токарей з таблицями й прикладами. ТИУ. Стор. 15. Ц.—10 коп.

Г. С. Шейдеман. Марш-марш. Кінні атаки кавалерії. Тактичні нарис. Військова бібліотека «На варті». Військсектор. ДВУ. Стор. 32. Ц.—20 коп.

«Сільсько-господарський пролетар». Щотижневий журнал ВУЦП ОНО-ГР., № 21. Стор. 16. Ц.—35 коп. Вид. ВУЦП Сп. С.-Г. та л. роб.

«Цукровик». Масовий робітничий двошотижневий журнал. Орган і видання ВЦ КСЦ № 13. Стор. 20. Ц.—20 коп.